

6 B

Arkadiusz Jastrzębski

Scenariusz lekcji
dla szkoły średniej

1

Temat:

Liczebność, rozmieszczenie oraz przyczyny osiedlania się Polaków w Rosji w ostatnim trzydziestoleciu XIX i na początku XX wieku

45 minut

Treść:

- przyczyny osiedlania się Polaków w Rosji;
- liczebność i rozmieszczenie diaspory polskiej w Rosji.

Metody:

- wykład wprowadzający;
- praca pod kierunkiem nauczyciela z tekstem źródłowym.

Środki dydaktyczne:

- W. Caban, S. A. Mulina, „Polacy w Imperium Rosyjskim w ostatnim trzydziestoleciu XIX i na początku XX wieku” – tekst wprowadzający;
- mapa ścienna – Europa w XIX wieku;
- atlas historyczny;
- tekst źródłowy.

Osiągnięcia ucznia:

- rozumie terminy i pojęcia: korpus oficerski, gubernie zachodnie Rosji, zesłanie, jeniectwo, polska kolonia, polska diaspora na Syberii, ziemstwo;
- charakteryzuje postawy Polaków w Rosji, wymienia ich konkretne przejawy i postacie;
- potrafi wyjaśnić, dlaczego Polacy decydowali się na służbę w korpusie oficerskim armii carskiej, i podać odpowiednie przykłady;
- wyjaśnia przyczyny, dla których Polacy osiedlali się w Rosji;
- przedstawia, jaka polska grupa społeczna najchętniej osiedlała się w Rosji, i wyjaśnia dlaczego;
- wskazuje na mapie: gubernie zachodnie Rosji, Syberię, Kamczatkę, Sachalin, Kaukaz, Petersburg, Moskwę, Rygę, Odessę, Kazań, Omsk.

W wyniku lekcji uczeń kształci umiejętności:

- twórczego rozwiązywania problemów;
- wyszukiwania i gromadzenia potrzebnych informacji;
- odróżniania faktów od opinii i ocen tych faktów;
- krytycznego zestawiania informacji uzyskiwanych z różnych źródeł;
- pracy z mapą ścienną i z atlasem.

Przebieg lekcji

2

Czynności organizacyjno-porządkowe

- Nauczyciel sprawdza listę obecności, jeden z uczniów zawiesza mapę, a inny rozdaje atlasy.

Rekapitulacja wtórna

- Nauczyciel w nawiązaniu do lekcji pyta o relacje Polaków z Rosjanami w różnych okresach XIX i na początku XX w. – wyznaczeni przez nauczyciela uczniowie odpowiadają na zadawane pytania.

Ogniwo wiążące

- Nauczyciel zapoznaje uczniów z tematem, zagadnieniami oraz celami lekcji.

Rozwinięcie

- W krótkim wykładzie nauczyciel wyjaśnia uczniom przyczyny osiedlania się Polaków w Rosji, informuje, że niektórzy z nich zostali do tego zmuszeni i byli to jeńcy wojenni oraz zesańcy skazani za działalność niepodległościową, natomiast inni osiedlali się w Rosji dobrowolnie, szukając tam lepszych warunków życia. Do tej grupy należała inteligencja, która szukała pracy m.in. w rosyjskich urzędach, szkołach, wyższych uczelniach, a także pełniła służbę w korpusie oficerskim (według danych w XIX w. było ich 20 tys.), z których część dośłużyła się stopni generalskich. Od lat 70. XIX w. w dużych zakładach przemysłowych Rosji zatrudnienie znaleźli polscy robotnicy, a na przetomie XIX i XX w. za Uralem osiedlali się również chłopi.
- Nauczyciel rozdaje uczniom tekst źródłowy „Fragment wystąpienia P. A. Stołypina, wygłoszonego w Dumie Państwowej 7 maja 1910 roku, w sprawie projektu ustawy z 1890 roku dotyczącej rozciągnięcia przepisów ziemskich na dziewięć guberni Kraju Zachodniego” (**źródło nr 1**), prosi o jego analizę i udzielenie odpowiedzi na pytania:
 - W których guberniach Piotr Arkadiewicz Stołypin nie chciał wprowadzić ziemstw i dlaczego?
 - Czy taka polityka rządu rosyjskiego mogła być przyczyną dobrowolnej migracji Polaków w głąb Rosji?
- Uczniowie odpowiadają na pytania, a jeden z nich pokazuje na mapie omawiane gubernie.
- Nauczyciel informuje uczniów, że na przetomie XIX i XX w. w Rosji zamieszkiwało około 450 tys. Polaków. Wyjaśnia, że dotyczy to terenów Imperium Rosyjskiego bez guberni zachodnich. Najwięcej Polaków mieszkało w Petersburgu (70 tys.), Rydze (47 tys.), Odessie (25 tys.) i Moskwie (20 tys.). Następnie prosi uczniów o odszukanie wymienionych miast w atlasach, jeden z nich pokazuje je na mapie. Nauczyciel rozdaje uczniom tekst źródłowy „Kolonie polskie na Syberii (fragmenty). Omsk” (**źródło nr 2**), prosi o jego analizę i udzielenie odpowiedzi na pytania:
 - Jakie inicjatywy podejmowało Katolickie Towarzystwo Dobroczynności w Omsku?

Przebieg lekcji

- W jaki sposób starano się dbać o tożsamość narodową Polaków?
- Jaka była struktura społeczna kolonii polskiej?
- Uczniowie omawiają inicjatywy Katolickiego Towarzystwa Dobroczynności, podejmowane działania na rzecz utrwalania tożsamości narodowej Polaków oraz charakteryzują strukturę społeczną kolonii polskiej w Omsku.

Rekapitulacja pierwotna

- Nauczyciel inicjuje rekapitulację, zwraca uwagę na potrzebę odróżniania faktów od opinii oraz na różną ocenę działalności Polaków w Rosji. Wybrany uczeń wymienia przyczyny i miejsca osiedlania się Polaków w Rosji.

Ocena

- Nauczyciel ocenia najbardziej aktywnych uczniów.

Praca domowa

- Temat pracy pisemnej: Opisz, jakie były przyczyny osiedlania się Polaków w Rosji, gdzie głównie się osiedlali oraz co było tego przyczyną.

Literatura dla chętnych

- W. Caban, *Służba rekrutów z Królestwa Polskiego w armii carskiej w latach 1831-1873*, Warszawa 2001.
- *Historia kontaktów polsko-rosyjskich w dziedzinie geologii i geografii*, red. A. Łaskiewicz, Wrocław 1972.
- M. Janik, *Dzieje Polaków na Syberii*, Wrocław 1991.

Temat:

Wkład Polaków w rozwój gospodarczy i naukowy Imperium Rosyjskiego na przełomie XIX i XX wieku

3

Treść:

- Polacy w nauce rosyjskiej;
- wkład Polaków w rozwój gospodarczy Rosji;
- podróżnicy, odkrywcy i badacze przeszłości ludów syberyjskich.

Metody:

- wykład wprowadzający;
- praca pod kierunkiem nauczyciela z tekstem źródłowym;
- praca w grupach.

Środki dydaktyczne:

- W. Caban, S. A. Mulina, „Polacy w Imperium Rosyjskim w ostatnim trzydziestoleciu XIX i na początku XX wieku” – tekst wprowadzający;
- mapa ścienna – Europa w XIX wieku;
- atlas historyczny;
- teksty źródłowe.

Osiągnięcia ucznia:

- rozumie terminy i pojęcia: korpus oficerski, gubernie zachodnie Rosji, zestanie, jeniectwo, etnografia, Buriaci, Jakuci;
- charakteryzuje postawy Polaków w Rosji, wymienia konkretne ich przejawy i postacie;
- potrafi wyjaśnić, dlaczego Polacy zdecydowali się na służbę w korpusie oficerskim armii carskiej, i podać odpowiednie przykłady;
- omawia wkład Polaków w rozwój gospodarczy Rosji i podaje odpowiednie przykłady;
- wyjaśnia, jaką rolę odegrali Polacy w nauce rosyjskiej;
- wymienia uniwersytety i inne szkoły wyższe w Rosji, w których Polacy prowadzili działalność naukową i dydaktyczną, oraz podaje przykłady konkretnych osób;
- wymienia podróżników, odkrywców i badaczy przeszłości ludów syberyjskich;
- wskazuje na mapie: gubernie zachodnie Rosji, Syberię, Kamczatkę, Sachalin, Kaukaz, Petersburg, Moskwę, Rygę, Ural, Odessę, Tomsk, Kazań, Baku, Zagłębie Donieckie.

W wyniku lekcji uczeń kształci umiejętności:

- twórczego rozwiązywania problemów;
- wyszukiwania i gromadzenia potrzebnych informacji;
- odróżniania faktów od opinii i ocen tych faktów;
- krytycznego zestawiania informacji uzyskiwanych z różnych źródeł;
- pracy z mapą ścienną i z atlasem;
- pracy w zespole.

45 minut

Przebieg lekcji

Czynności organizacyjno-porządkowe

- Nauczyciel sprawdza listę obecności, jeden z uczniów zawiesza mapę, a inny rozdaje atlasy.

Rekapitulacja wtórna

- Nauczyciel w nawiązaniu do lekcji pyta o przyczyny osiedlania się Polaków w Rosji oraz ich rozmieszczenie w różnych okresach XIX i na początku XX w. – wyznaczeni przez nauczyciela uczniowie odpowiadają na zadawane pytania.

Ogniwo wiążące

- Nauczyciel zapoznaje uczniów z tematem, zagadnieniami oraz celami lekcji.

Rozwinięcie

- W krótkim wykładzie nauczyciel informuje uczniów o istotnym wkładzie Polaków w rozwój naukowy i gospodarczy Rosji w XIX i na początku XX w. W każdym z rosyjskich uniwersytetów oraz w akademiach wojskowych pracowali polscy profesorowie, a w przypadku uniwersytetu w Kazaniu mówiło się nawet o polskich dynastiach, co oznaczało, że katedrę po ojcu przejmował syn. Na przelocie XIX i XX w. na Cesarskim Uniwersytecie Syberyjskim w Tomsku Polacy stanowili 60% całej kadry naukowej. Polacy przyczynili się również do rozwoju ekonomicznego Rosji. Podejmowali działania gospodarcze szczególnie w Zagłębiu Donieckim, okręgu moskiewskim, Petersburgu, na Uralu, przy budowie Kolei Transsyberyjskiej oraz w Baku, gdzie rozwijał się przemysł naftowy.
- Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy i rozdaje uczniom fragmenty życiorysów Polaków zaangażowanych w działalność gospodarczą i naukową (**źródło nr 8**). Pierwsza grupa otrzymuje materiał dotyczący działalności Polaków w sferze naukowej (część pierwsza), druga – w sferze gospodarczej (część druga). Po zapoznaniu się uczniów z tekstami, nauczyciel udziela głosu każdemu zgłaszającemu się, zwraca uwagę na poprawność merytoryczną i językową wypowiedzi. Uczniowie wymieniają naukowców: Hipolita Jewniewicza, Wincentego Wiszniewskiego, Jana Baudoin de Courtenay, Leona Petrażyckiego, Jana Ptaszyckiego, Henryka Merczynga, gen. Stanisława Żylińskiego, gen. Nestora Bujnickiego, dziedziny nauki, którymi się zajmowali, osiągnięcia oraz nazwy placówek, w których byli zatrudnieni. Następnie przedstawiciele drugiej grupy omawiają zaangażowanie Polaków w działalność gospodarczą na terenie Imperium Rosyjskiego. Wymieniają konkretne postacie: Stanisław Kierbedź, Andrzej Wierzbicki, Władysław Żukowski, Alfons Kozieł-Poklewski, gen. Alfons Szaniawski oraz przedstawiają ich sukcesy w różnych dziedzinach gospodarki rosyjskiej.
- Nauczyciel informuje uczniów o dokonaniach Polaków w dziedzinie badań nad przeszłością ludów syberyjskich. Wymienia nazwiska badaczy: Aleksandra Czekanowskiego, Jana Czerskiego, Benedykta Dybowskiego, Bronisława Piłsudskiego, Wacława

Przebieg lekcji

4

Sieroszewskiego oraz omawia ich dokonania (**źródło nr 9**). Następnie rozdaje teksty źródłowe: „Opis życia Buriatów” (**źródło nr 10**) i „Podział pracy wśród Jakutów” (**źródło nr 11**). Prosi uczniów o zapoznanie się z nimi i udzielenie odpowiedzi na pytania:

- Jak nazywa się nauka, która zajmuje się takimi badaniami?
- Jaki wkład wnieśli polscy badacze, podróżnicy i odkrywcy w zachowanie pamięci o ludach Syberii?

Rekapitulacja pierwotna

- Nauczyciel inicjuje rekapitulację, zwraca uwagę na potrzebę odróżniania faktów od opinii oraz na różną ocenę działalności Polaków w Rosji. Wybrany uczeń wymienia nazwiska polskich naukowców, odkrywców i Polaków zaangażowanych w działalność gospodarczą na terenie Rosji oraz dokonuje oceny ich osiągnięć.

Ocena

- Nauczyciel ocenia najbardziej aktywnych uczniów.

Praca domowa

- Temat pracy pisemnej: Dokonaj oceny działalności Polaków w sferze naukowej i gospodarczej Rosji.

Literatura dla chętnych

- W. Caban, *Stuzba rekrutów z Królestwa Polskiego w armii carskiej w latach 1831-1873*, Warszawa 2001.
- *Historia kontaktów polsko-rosyjskich w dziedzinie geologii i geografii*, red. A. Łaskiewicz, Wrocław 1972.
- M. Janik, *Dzieje Polaków na Syberii*, Wrocław 1991.
- *Polacy w nauce, gospodarce i administracji na Syberii w XIX i na początku XX wieku*, red. A. Kuczyński, Wrocław 2007.
- *Syberia w historii i kulturze narodu polskiego*, red. A. Kuczyński, Wrocław 1998.

Polecenia do tekstów źródłowych

1. Na podstawie źródła nr 1 oraz wiedzy pozaźródłowej wykonaj polecenia:

- Podaj, jaką funkcję pełnił Piotr Arkadiewicz Stołypin w czasie, gdy wygłaszał prezentowane przemówienie.
- Wyjaśnij pojęcia:
 - ziemstwo;
 - zachodnie gubernie Rosji.
- Wyjaśnij, w jaki sposób Piotr Arkadiewicz Stołypin chciał bronić rosyjskich interesów państwowych.
- Wymień gubernie, w których Piotr Arkadiewicz Stołypin nie chciał wprowadzić ziemstw, i wyjaśnij dlaczego.
- Jak sądzisz, czy taka polityka rządu rosyjskiego mogła być przyczyną dobrowolnej migracji Polaków w głąb Rosji? Uzasadnij swoją opinię.

2. Na podstawie źródła nr 2 wykonaj polecenia:

- Jakie inicjatywy podejmowało Katolickie Towarzystwo Dobroczynności w Omsku?
- W jaki sposób starano się dbać o tożsamość narodową Polaków?
- Scharakteryzuj strukturę społeczną kolonii polskiej w Omsku.

3. Na podstawie źródła nr 3 oraz wiedzy pozaźródłowej wykonaj polecenia:

- Wyjaśnij, kim byli „narodnicy” oraz w jaki sposób chcieli osiągnąć swój cel polityczny.
- Wyjaśnij, dlaczego Polacy angażowali się w działalność „Narodnej Woli”.

4. Na podstawie źródła nr 4 oraz wiedzy pozaźródłowej wykonaj polecenia:

- Co według Edwarda Abramowskiego jest „bogactwem”?
- Podaj nazwę ruchu politycznego, dla którego tekst Edwarda Abramowskiego jest charakterystyczny.

5. Na podstawie źródła nr 5 oraz wiedzy pozaźródłowej wykonaj polecenia:

- Wyjaśnij, kim byli eserowcy.
- Do kogo skierowana była odezwa moskiewskich organizacji rewolucyjnych?
- Wyjaśnij, na jakich zasadach miała opierać się ordynacja wyborcza do zgromadzenia ustawodawczego zgodnie z odezwą moskiewskiej organizacji rewolucyjnej.

